

Welke prijsindex moet als baken dienen?

In loononderhandelingen en bij het voeren van monetair beleid is het wenselijk het geschoonde prijsindexcijfer te gebruiken. Het afremmen van de economische groei werkt averechts in het geval de overheid de inflatie veroorzaakt.

In de Miljoenennota zijn maatregelen opgenomen die direct leiden tot hogere prijzen. Hierbij valt te denken aan de volgende voorstellen. De huren stijgen per 1 juli met 5,5%. Het huurwaardeforfait gaat 1 januari met 0,4% omhoog. De accijs op tabak wordt in twee stappen met 43 cent verhoogd. Ten slotte worden per 1 januari de prijzen van het openbaar vervoer met 6% verhoogd. Ook het streven de milieuvuiling met regulerende heffingen te bestrijden, zal naar alle waarschijnlijkheid leiden tot hogere prijzen. Met deze maatregelen wordt beoogd het financieringsstekort te verminderen door de inkomsten te verhogen (accijnzen, huurwaarde) of het beroep op subsidies te verminderen (hogere huren). Voor de milieumaatregelen geldt dat ze op een effectieve manier milieubelastende activiteiten afremmen¹. Een nadeel van deze maatregelen is echter dat een belangrijke andere doelstelling, namelijk het beperken van de prijsstijging, wordt tegengewerkt. In de eerste plaats leiden de maatregelen direct tot een stijging van het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie. Daarnaast dreigt het gevaar dat de vakbonden een looncompensatie voor deze prijsstijgingen zullen eisen. De prijsstijging wordt dan nog eens versterkt als de hogere lonen in de prijzen worden doorberekend. Voor Zalm, directeur van het Centraal Planbureau, vormt dit een reden om het belang van de prijsstijging af te zwakken. De prijsstijging zou geen directe betekenis voor de koopkracht hebben. Hij pleit er voor dat de sociale partners de geschoonde prijsindex hanteren bij het vaststellen van lonen². Deze geschoonde index wijkt op twee punten van de oorspronkelijke af. De kosten van medische verzorging hebben een lagere weging en de in-

vloed van wijzigingen in de indirecte belastingen en subsidies zijn niet opgenomen.

Ook Wellink, directeur van De Nederlandsche Bank, heeft bij de vakbeweging op gematigde looneisen aangedrongen met het argument dat de inflatie niet zo sterk is gestegen als sommigen suggereren³. Hierbij noemt hij een inflatiepercentage dat ongeveer overeenkomt met de stijging van de door Zalm genoemde geschoonde index.

De vakbeweging

Naar mijn mening is de stellingname van Zalm en Wellink tegenover de vakbeweging slechts gedeeltelijk juist. Om mijn positie toe te lichten wil ik verwijzen naar de factoren die volgens macro-economische modellen de loonvorming bepalen. Deze factoren zijn: de prijscompensatie, de arbeidsproductiviteit, het niveau en/of de verandering van de werkloosheid en de afwenteling van een toename van werknemers- en werkgeverslasten. De prijscompensatie is bedoeld voor die prijsstijgingen die zijn veroorzaakt door een toename van het verschil tussen vraag en aanbod op de verschillende goederenmarkten en/of door het doorberekenen van hogere kosten (lonen, rente grondstofprijzen) in de prijzen. De prijscompensatie is niet bedoeld als compensatie voor hogere belastingen. Vandaar dat bij de automatische prijscompensatie in een aantal cao's de geschoonde prijsindex wordt gebruikt. In dit opzicht deel ik de mening van Zalm en Wellink dat voor het bepalen van de prijscompensatie de prijsindex geschoond moet worden voor de invloed van hogere indirecte belastingen en lastenverlichtingen.

Dit impliceert naar mijn mening niet dat bij de loonvorming de par-

tijen geen rekening hoeven te houden met veranderingen in de indirecte belastingen en subsidies. Deze beïnvloeden wel degelijk de koopkracht, maar de compensatie in de lonen is een vorm van afwenteling. In het algemeen zal de mate waarin deze stijgingen in de lonen worden doorberekend ongeveer de helft bedragen van de prijscompensatie⁴. Regulerende heffingen zijn het beste vergelijkbaar met indirecte belastingen. Beide zijn gericht op het beïnvloeden van het gedrag en beide genereren opbrengsten voor de staat. Via regulerende heffingen probeert de overheid de kosten van de produktiefactor natuur op de twee andere produktiefactoren, arbeid en kapitaal, in rekening te brengen. Door in de loononderhandelingen effecten van deze heffingen op de prijzen als lastenverzwaring op te nemen wordt bereikt dat elke produktiefactor ongeveer de helft van deze kosten voor zijn rekening neemt. Hierbij dient wel rekening te worden gehouden met eventueel beschikbaar gestelde compensaties. Belangrijk is ten slotte, dat de mate waarin hogere prijzen en lasten in de lonen worden verwerkt afhankelijk is van de stand van de werkloosheid en de internationale concurrentiepositie⁵. De stellingname van Zalm en Wellink is dus in zoverre juist dat bij de loononderhandelingen de geschoonde index moet worden gebruikt voor het bepalen van de prijscompensatie. Het verschil tussen deze index en de oorspronkelijke index geeft een toename van de lasten weer en dient derhalve als zodanig behandeld te worden.

1. Zie bij voorbeeld L.F. van Muiswinkel, E.A. Oskam en H.P. Tamerus, *Economie en milieu en het Nederlandse beleid*, *ESB*, 11 september 1991, blz. 904-907.

2. Zie *NRC Handelsblad*, 18 september 1991.

3. *Het Financieele Dagblad*, 5 september 1991.

4. Volgens de meeste schattingen wordt op lange termijn gemiddeld ongeveer de helft van de stijging van de werknemerslasten doorberekend, terwijl de prijsstijging volledig in de loonstijging wordt opgenomen. Zie M.M.G. Fase, P. Kramer en W.C. Boeschoten, *Morkmon II: het DNB-kwartaalmodel voor Nederland*, 1990, blz. 125.

5. Een onderbouwing van deze stelling is te vinden in C.A. Mosselman, *Prijscompensatie en inflatie*, *ESB*, 20 september 1978, blz. 952-957.

De monetaire autoriteiten

De hierboven gevoerde discussie heeft implicaties voor het streven van de Nederlandsche Bank naar prijsstabiliteit. De Nederlandsche Bank beschouwt prijsstabiliteit en een evenwichtige betalingsbalans als noodzakelijke voorwaarden voor het bereiken van de overige doelstellingen van economisch beleid: redelijke inkomensverdeling, redelijke economische groei en voldoende werkgelegenheid. Gezien de bovenstaande discussie rijst de vraag op welke prijsindex dit beleid gericht moet zijn, opdat het streven naar prijsstabiliteit niet de andere doelstellingen doorkruist.

De Bank zal zich moeten richten op de gecorrigeerde prijsindex. Immers, zij heeft alleen instrumenten tot haar beschikking die zijn gericht op het bestrijden van inflatie. Dat wil zeggen gericht op het bestrijden van prijsverhogingen die voortkomen uit spanningen op goederenmarkten en uit het doorberekenen van kostenstijgingen. Veelal duidt dit op een situatie met een relatief hoge economische groei. Op dergelijke prijsstijgingen zal de Nederlandsche Bank in het kader van prijsstabilisatie, reageren door een verkrapping van het monetaire beleid, bij voorbeeld met een verhoging van de officiële rentetarieven. Hierdoor wordt de economische groei afgeremd en dus wordt de oorzaak van de prijsstijging bestreden.

Het inzetten van deze instrumenten werkt echter averechts als dit gebeurt ter bestrijding van prijsstijgingen, die veroorzaakt zijn door verhoogde indirecte belastingen en/of andere lastenverhogingen. De oorzaak van de prijsstijging wordt niet weggenomen en een belangrijke doelstelling van het macro-economische beleid, namelijk het verminderen van de werkloosheid wordt onnodig in gevaar gebracht. Immers door de toegenomen indirecte belastingen is het reëel beschikbaar inkomen gedaald, waardoor de vraag daalt en de werkloosheid toe kan nemen. Door hier met een renteverhoging op te reageren dreigt het gevaar van een deflatoire spiraal: de overheid verlaagt het reële inkomen wat versterkt wordt door de rentestijging, terwijl er in dit hele proces nergens aandacht is geweest voor de omvang van de werkloosheid. Hiermee brengen de autoriteiten de eigen werkloosheidsdoelstelling in gevaar.

Dat zo'n situatie niet ondenkbeeldig is, bewijst de verhoging van de officiële tarieven op 15 augustus jl. Toen volgde de Nederlandsche Bank de Bundesbank en verhoogde de officiële tarieven, onder andere met het argument dat de inflatie recentelijk sterk was opgelopen⁶. Deze stijging ten opzicht van juni met 1,6 procentpunt in de maand juli, was echter volledig het gevolg van overheidsmaatregelen: 1,1 procentpunt door verhoging van de huren en van de toegerekende huurwaarde van eigen woningen en 0,6 procentpunt door stijging van accijnzen⁷. Hier stonden prijsdalingen van kleding, schoeisel en geneesmiddelen tegenover. Het is niet verwonderlijk dat het gecorrigeerde inflatiecijfer, waarin geen rekening wordt gehouden met wijzigingen in de indirecte belastingen, een veel kleinere stijging laat zien, namelijk 0,8 procentpunt. Indien de Nederlandsche Bank toen haar beleid had gericht op de stijging van de gecorrigeerde prijsindex, dan had ze, vanuit het oogpunt van inflatiebestrijding, waarschijnlijk niet tot een renteverhoging over hoeven te gaan. Vanwege de koppeling van de gulden aan de Duitse mark, moet de Nederlandsche Bank met haar monetaire beleid rekening houden met dat in Duitsland. Het afstemmen van het anti-inflatiebeleid op een gecorrigeerd prijsindexcijfer moet dan ook in overleg met de Bundesbank gevoerd worden. Dit overleg kan worden gevoerd binnen de bestaande organen⁸. Hierbij valt onder andere te denken aan het subcomité voor het monetaire beleid van het Committee of Alternates. Het gebruik van dit en andere Europese overlegorganen heeft als bijkomend voordeel dat ook de implicaties voor het monetaire beleid in een Economische en Monetaire Unie (EMU) ter sprake kunnen komen. In een EMU zal prijsstabilisatie een van de doelstellingen zijn, zodat het bovenstaande ook voor het monetaire beleid in een EMU relevant is. In hoeverre een dergelijk gecoördineerd beleid succes zal hebben hangt mede af van de reactie van de financiële markten. Verwacht mag worden dat de partijen zijn te overtuigen wanneer de monetaire autoriteiten duidelijk de marktpartijen over hun visie informeren en hun beleid consequent volgens deze principes uitvoeren. Dit vereist een grotere consistentie dan de Nederlandsche Bank de afgelopen maanden heeft getoond. Immers midden augustus,

toen de rente verhoogd werd, werd gewezen op de sterke stijging van de inflatie, die tot midden juli al tot 4,5 procentpunt op jaarbasis zou zijn gestegen. Zoals hierboven al werd vermeld, wees Wellink begin september erop dat de inflatie meeviel en hooguit op 3,1 procentpunt uit zou komen, zodat de vakbeweging geen hoge looneisen hoefde te stellen. Het naar believen gebruiken van de gecorrigeerde en ongecorrigeerde index van de prijsstijging is niet vertrouwenwekkend.

Eelke de Jong

De auteur is universitair hoofddocent bij de vakgroep Macro-economie, Universiteit van Amsterdam. Hij dankt L.J.R. Scholten en H. Jager voor commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

6. Zie *Het Financieele Dagblad*, 18 augustus 1991.

7. Ook in het verleden heeft de overheid door middel van belasting en heffingen een belangrijk aandeel gehad in de stijging van prijzen. Zie bij voorbeeld L. van der Geest, *De prijzenslag*, ESB, 12 januari 1983, blz. 21.

8. Voor verschillende overlegorganen zij verwezen naar A.F.P. Bakker, *De internationale financiële instellingen*, NIBE, 1990, inz. blz. 145-149.